

հոգ եւ աղօթից, ջան ոչ փոքր յանձին բերէ՝ շրջագայութեամբ երից ամաց՝ յածեալ ընդ անապատս (վանորայս) յերկրին Միջագետաց, ուր եւ յուսայր իսկ զգիւտ գրոյ ուղղափառ վարդապետացն, եւ հանդիպեալ խնդրոյն առաջնորդութեամբ վերին խնամոցն, շարագրէ համառօտաբար ի բազմաց հաւաքելով՝ մի ըստ միօրէ ոճով զՄեկնութիւն Յոհաննէան սրբոյ Աւետարանին, փոխաբերելով յասորի լեզուոյն ի հազարական լեզու:

Բագարատ Բագրատունի հաւանօրէն ստացաւ Մեկնութիւնս, արարերէն լեզուաւ գրուած, 816—817 թուին: Այնուհետեւ անձնատուր եղաւ անիկա քաղաքական գործերու: Այս մասին յաջորդիւ աւելի ընդարձակ:

(Հարաւստիւն)

Հ. Ն. ԱՊՐԻԼԻՍ

ՄԱՅԻՍԵՆՅԱՆՈՑ Բ. ԳՐԳԻՆ ՀԱՅԵՐԷՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՊԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ:

— (Հարաւստիւն)

§ 4. Ո՞ր լեզուէ եղած է հայերէն թարգմանութիւնը:

Կը շարունակենք ի վեր հանել յոռնարէն սկզբնագրին հետքերը:

Ե. 1. «Եւ ժամանակաւ երկրորդ Կալստեան՝ Անտիոքոս յերկրին եգիպտացոց առաքէր, փիւ. եւ ընդ ժամանակն ընդ այնոսիկ կատարէր Անտ. զերկրորդ արշաւանն յեգիպտոս = Περὶ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον τῇν δευτέραν ἔφοδον ὁ Ἀντίοχος εἰς Αἴγυπτον ἐστειλάτο. Հայ թարգմանիչը περὶ նախադրութեան կը կապէ նաեւ δευτ. ἐφ., որով «առաքէ», կը մնայ առանց խնդրի, անշուշտ վասն զի չէր գիտեր, որ թէեւ στέλλω = առաքեմ, բայց στέλλεσθαι = արշաւանս դնեմ: — Հ. 8. «Եւ Կալստեան թաւ թաքեալ, α. կ'ուղղէ. հետացեալ՝ Բայց «եւացեալ», ի առաջնութեան վկայ է Ա. 12, որուն վրայ խօսեցանք: Եւն. բնագիրը հոս բարդուած է թիւներ կը ներկայացնէ. συνεξέβρασθη 62, 64, 93. ἐξέβρασθη 44, 55, 71, 74, 106, 243. Compl. Al. — Հ. 14. «Եւ չորս բիւրս ի վա-

ճառի ոչինչ պակաս լաւութեամբ քան զսպանեալն վաճառեցին, փիւ. «չորս բիւրս մարդաստղոշ ձեռք անկան, եւ թուով ոչ նուազագոյնք քան զսպանեալն վաճառեցան = τέσσαρες μὲν ἐν χειρὶν νομαῖς, οὐχ ἦττον δὲ τῶν ἐσφαγμένων ἐπράθησαν. Հայուն «ի վաճառին» պիտի համապատասխանէ ἐν χειρὶν νομαῖς, զոր սխալմամբ νόμοις կը կարգայ եւ կը մեկնէ՝ օրէնք ձեռաց = վաճառ... ἦττον կը համարի բաղդատական χαλός (ոչինչ պակաս լաւութեամբ) մինչդեռ հոս բաղդատական կաս լաւութեամբ — Հ. 16. «Բաշխէին» փիւ. բաշխէ πλείων — Հ. 16. ἐπεδίδου կարդացած է ἐπέδιδον: — Հ. 20. «Ուղղութեամբ» անյարիր թարգմանութիւն, որ ծագած է ἐπανωρθώθη = կանգնեցի, ἐπανωρθώσεται կարդալէ: — Հ. 24. «ՉՄաշուէ» Դուրեան, էջ 249. «Կ'երեւի «մս-սօրքի» բառը յատուկ անուն մը կարծուած է. ուղղելը՝ զեղեռնագործն, փոխանակ վերջին բառիս պիտի առաջարկէի «զգլուի չարեացն»:

Զ. 30. «Սկսաւ խաւսել ի Տէր, յուն. εἶπε τῷ κυρίῳ = ասէ Տեառն (յայտնի է եւն.): Թարգմանիչը τῷ κυρ. կը կապէ εἶπε իբր անձնական հեռաւոր խնդրի, մինչ յերականին այդ տրականը φανερόν է կատարած է:

Ե. 6. «Ի ծառայս իւր միս թարի», Եւն. παραχαίεται այս իմաստն ունի, բայց հոս, քիչ մը վարը եւ եր. Օր. ԼԲ, 36. per metonymiam consequentis pro antecedente կը նշանակէ «գլխաւ» — Հ. 8. «Ի նոյն տանջանս տանջեալ վախճանէր», փոխ. «զտանջանս, որ զկնի գային, ընդունէր» կամ «ի տանջանս, որ զկնի գային, տանջէր», յուն. «τῇν ἐξῆς ἑλαβε ἡ βασις»: Հայուն «վախճանէր, կը ցուցնէ, որ նա ճիշդի ներկան կարծած է ճիշտ, փոխ. ἔχω. — Հ. 36. «Ասն կենացն յաւիտեանց եւ ի վերայ զ. 36. «Ասն կենացն Աստուծոյ անկեալ կան ուխտի կտակարանացն Եւսուածոյ անկեալ կան մահու տարածեալ», Եւն. «ἀενναίου ζωῆς ὑπὸ διαθήκην θεοῦ πεπτώχας» = ընդ օրինօք (կամ ընդ ուխտի կտակարանացն) Աստուծոյ յաւիտեանցն կենաց բաժանորդ եղեն»: «Անկեալ կան», նիցն կենաց բաժանորդ եղեն: «Անկեալ կան», սովորական իմաստն է πίπτω, որ հոս փոխաբերաբար գործածուած է արտասովոր կերպով սեռական խնդրի առած է (ἀεν. ζωῆς):

Ը. 9. «Նա վաղվաղակի իբրեւ առնոյր զհրովարտական, զնիկանով» Պատրիկեանց, զհրովարտական կը մնայ օգոյ վրայ. aboZn վերջին հայցականը կը մնայ օգոյ վրայ. aboZn զայս զգալով սեռականի վերածած են իբրեւ յատկացուցիչ. «զհրովարտական զնիկանով յատկացուցիչ. «Չորս սակայն յաջորդ «ի ձեռն գու-

մարէրը կը զրկուի բոլորովին անձնական տրականէ: Յոյն ունի. «ὁ δὲ ταχέως προχειρισάμενος Νικάνορα τὸν τοῦ Πατρούχλου = «Իսկ նա (Անտիոքոս) ընտրեալ զՆիկանոր Պատրիզեանց... Ի ձեռն գումարէր նմա...»: Շփոթութեան պատճառ եղած է προχειρ. = 1. առնուլ Ի ձեռն. 2. ընտրել: Անյաջողութեամբ առաջին իմաստին յարելէ վերջ՝ Հայր պէտք տեսած է զայն լրացնելու, եւ առ այս կոռւան եղած են Հ. 8. յիշուած «Հրովարտակք»: — «Զառաքելն սիրելի յաւագաց իւրոց», փոխ. «զմին յաւագ բարեկամաց իւրոց» = τῶν πρώτων φίλων ὄντα. πρώτος = 1. առաջին. 2. աւագ. φίλος ած. = սիրելի. գոյական՝ բարեկամ: — «Թանդիման արար նմա», փոխ. «Եղ նմա առնթրեալ», յուն. συνέστησε = 1. կարգել, քովը դնել. 2. ներկայացնել. — Հ. 30. «Տիմոթէոս եւ Բագիրդէս յոր գործ հասեալ էին», փոխ. «Ի մարտին ընդ արսն Տիմոթեայ եւ Բագիրդեայ», = καὶ τῶν περὶ Τιμόθεον καὶ Βακχίδην συνεριζόντων (Հմմտ. Գործերեան 250). Հայուն սխալը կը մեկնեմ ենթադրելով συνέρξαντες թերընթերցումը. — Հ. 31. «Ինքեանք աւարաւ յերուսաղէմ առ նահապետ ազգացն դառնային. Հ. 32. Անդ սպանեալ լինէր նոցա զՏիմոթէոս», փոխ. «զմնացեալ աւարն բերէին յեմ.», Հ. 32. «Իսկ զՓիլաքքոս, զմի ոմն յարանցն Տիմոթեայ, սպանանէին» = τὰ δὲ λοιπὰ τῶν σκύλων ἤνεγκαν εἰς Ἱεροσόλυμα. τὸν δὲ Φυλάρχην τῶν περὶ Τιμόθεον ἀνεῖλον. Հայր Փսղ. իբր հասարակ անուն թարգմանելով (փսղ = ցել, ազգ. ἄρχος = գլուխ, նահապետ) միացուցած է ἤνεγκαν Ի (բերէին առ...) որով ἀνεῖλον Ի խնդիր սեռի եղած է Տիմ.:

Թ. 4. «Միտ եղեալ ճանապարհին», փոխ. «Ի գլուխ հանել զճանապարհն», Գուն. բնագրին κατανύειν բառը կարգացած է κατανοεῖν. — Հ. 14. «Ազատ ցուցանել», Ստրուկ թարգմանութիւն յունարէն առութեան. «ἐλευθέραν ἀναδείξαι», փոխ. «յազատութիւն հանել», — Հ. 21. «Ի միտ ի մում վասն հասարակաց աւգտի եւ շինութեան», Խօսքս պակասաւոր եւ բայազուրկ մնացած է, վասն զի թարգմանիչը յուն. φροντίσαι անբերելով (հոգալ) շփոթած է φρόντισι յոգնակի տրականին հետ (φρόντισι): — Հ. 24. «Գիտացնել ում պահեալ կայ եւ յանձն է տեղին», փոխ. «Գիտացնել որք ի տէրութեանս արք. ում պահեալ կան եւ յանձն են արք. ունի իւրք» = εἰδότες οἱ κατὰ τὴν χώραν ὧ καταλείπεται τα

πράγματα. Հայր պարզապէս չափա թարգմանած է փոխ. οἱ κατὰ τ. χ., եւ այսու πρᾶγματα, որ քերականական ենթական է καταλείπεται Դուրսինկած է: — Հ. 25. «Ի տեղի թագաւորութեան», փոխ. իբրեւ թագաւոր = βασιλέα, զոր Հայր βασιλεία կարգացած կը թուի: — Հ. 49. «Առեալ տանէր», Այս է սովորական իմաստը παραχομίζετο, որ հոս սակայն «Թաղել», կը նշանակէ:

Թ. 8. «Ածել զաւրս զայս», Անիմաստ «ածել» տառ առ տառ համաձայն է ἀγεῖν Ի որ քովը ունենալով «τὰς δὲ τὰς ἡμέρας = զաւուրս զայսուսիկ», հայերէն «տունել» պէտք է թարգմանուի: — Հ. 10. «Վասն հաւրամոյն Անտիոքայ, անաւրէն զաւակին», Թատուկ անուան իբր հասարակ անուն թարգմանութենէն զատ (Εὐπατορα = հաւրամոյն), Բ. 22 = քաջահայր) մասնաւորապէս աչքի կը զարնէ «զաւակին», որ հաւանորէն բացայայտիչ է եւ ոչ յատկացեալ Անտիոքայ՝ վերագրի «անաւրէն» ածականով՝ — վասն զի յառաջ եկած է ἀσεβοῦς εἰς ἀσεβοῦν կարգաւէ: Ուղղելի է՝ «վասն Եւպատորն Անտիոքայ՝ որդւոյ Անտիոքին», — Հ. 12. «Որում բարձրան ձն. ասէին», Գարձեալ թարգմանութիւն Μάκρων յատուկ անուան: — Հ. 15. «Ընդ եւլան էին ընդ եւլուղան էին փախուցանել զնոսա յերուսաղէմէ», «Ընդ եւլուղան էին», ուղղելի է «ընդ եւլուցան էին, ինչպէս ըլլալէ չի դադրել, քանի որ Հայր ἐγρύμναζον անտեղի ստրկական թարգմանութիւնը կ'ընծայէ եւ ամբողջ նախադասութիւնը կը յեղաշրջէ մինչդեռ ամեն բան ի կարգի կ'ըլլայ, եթէ Ἱουδαίους, καὶ τοὺς φυγαδευθέντας ἀπὸ Ἱεροσολύμων προσλαβόμενοι = «նեղէին զՀրեայս» Հ. 16. «Զի ինքեանք կանխեսցն հարկանել զամուրն Եղովմայեցոց», Գուն. ἐπὶ τὰ τῶν Ἱουδαίων ὄχυρῶματα ὥρμησαν = «յարձակէին Ի վերայ ամրացնել Եղովմայեցոց», Հայուն սխալը յայնմ է, որ ἐπὶ հայցականով՝ վախճանական (final, որպէս զի) շաղկապ նկատած է, եւ կախում ունի ὥρμησαν է: — Հ. 22. «Արշաւեցին», փոխ. «Էառ դրաւեաց», Գիւրաւ կը շփոթուին κατελάβετο = էառ եւ κατεβάλετο = յարձակէր: — Հ. 28. «Եւ նորա կողմէ անքն երկոքին ընդ միմեանս խառ»

ն էին, փոխ. ոմանք յերաշխի կալեալն: Յունարէն բնագրին էγγυον բառը կարդացած է էγγύς = մերձ, այս գաղափարը բացատրած է ընդ միմեանս խառնէին, խօսքով: Այս սրբա-
գրութեան հետ պէտք է ջնջել նաեւ «կող-
մանքն երկոքին», վասն զի հեղինակը Հրեա-
ներն ու Հեթանոսներն իրարու կը հակադրէ
այն իրարու հակառակ պատճառներուն տեսա-
կէսէ (οἱ μὲν — οἱ δὲ), որով երկու կողմերն
ալ յաղթութեան յոյս ունէին:

ԺԱ, 11. «Հազար հեծեալ ի վերայ
հազարացն», լաւագոյն է ձ. «վեց հարիւր
հեծեալ ի վերայ հազարացն», յունարան
ասութիւն մը, զոր թարգմանիչն հայացուցած
է նմանելով նոյն իսկ χίλιοι անեղական ձեւին,
փխ. «իսկ հեծեալս» հազար վեց հարիւր =
ἑπταεὶς δὲ ἑξακοσίους πρὸς τοὺς χίλιους, —
Հ. 14. «Յղեաց զկնի նորա» փխ. «Հաւանե-
ցց» = ἔπεισε. Հայը կարդացած է ἔπειψε. —
Հ. 14. «Ի վերայ ամենայն իրաւանցն»,
բառական թարգմանութիւն յունարէն ἐπὶ τοῖς
δικαίοις (հմտ. նաեւ ԺԳ 23) ասութեան
փխ. «արդար դաշամբք»: — Հ. 15. «Վասն
օգտի ուխտի խորհրդոցն հասարակաց»
Յուն. τοῦ συμφέροντος φροντίζων = «զմտաւ
ածեալ» զօգուտն: Աւելորդ է «ուխտի» եւ
արդէն βο չունին. իսկ «խորհուրդ» թարգմա-
նութիւնը ծագած է φροντίζωի ընդունելու-
թիւնը՝ φροντίςի յոգնակի սեռականին հետ
շփոթելով, թէեւ վերջինս պիտի ըլլար *φροντι-
δων, հմտ. վերը Թ, 21. — Հ. 16. «Առ
գունդն», τῷ πλῆθει հոս = «Առ ժողովուրդն»,
հմտ. վերը Թ, 39. — Հ. 26. «Մտա-
դիւրագոյնս շրջեսցին», աւգնականու-
թիւն գտեալ զիւրեանց աւրինացն, յուն.
ἡδέως διαγίνονται πρὸς τὴν τῶν ἰδίων ἀντι-
λήψιν. Հայն առանց միտ դնելու տիրող յու-
նարանութեան բառական կը թարգմանէ. διὰ
+ γίγνομαι = շրջիմ. ἀντίληψις = 1. Գրա-
ւումն. 2. Հոգ. 3. Աւգնականութիւն, իսկ
διαγίγνομαι πρὸς τι = գալ զիւրի: Ուրեմն
«մտադիւրագոյնս տացեն զանձինս ի խնամս գոր-
ծոց իւրեանց»: — Հ. 30. «Չեռն տուեալ
լիցի, դաշինս հաստատեալ թողուլութեան,
դիւրութեան, քաղցրութեան», խօսքս
կրնայ նաեւ իբր կրկին թարգմանութիւն նկա-
տուիլ, վասն զի «ձեռն տուեալ լիցի» բառա-
կան թարգմանութիւն է ὑπάρξει δεξιάի, զոր
կան թարգմանութիւն է հայացնէ. «դաշինս (խա-
ւապ ըստ իմաստին կը հայացնէ. «դաշինս (խա-
ղալութեան) հաստատել» իսկ բացատրիկ երեք

գոյականները Հայը դրած է բնագրին ἀδείαςը
շփոթելով ἡδύς-ἡδειαի հետ եւ վերջնոյս դա-
նաղան նշանակութիւնները թուելով: Տեղւոյս
ուղիղ թարգմանութիւն է. «Գաշինս խաղա-
ղութեան հաստատեալ լիցի յապահովս արա-
րեալ...» = ὑπάρξει δεξιά μετὰ τῆς ἀδείας. —
Հ. 34. «Գլխաւորք» փոխ. «Հրեշտակք», վասն
զի այս իմաստով գործածուած է հոս πρεσβυται:
ԺԲ, 2. «Քաջեան», ὁ τοῦ Γενναίου, յա-
տուկ անուան թարգմանութիւն: — Հ. 5.
«Վասն անաւրէն խաղութեան փնտրին», փխ.
«վասն անագորոշութեան», ὠμότητα = 1.
խաղութիւն նիւթական. 2. փոխաբերաբար՝
կարծրութիւն, անագորոշութիւն: — Հ. 8.
«Հաս նա ի վերայ Յամեհացոցն» փոխ. «Զգա-
ցեալ եթէ Յամեհացիք եւս...» Ժ, 22. յի-
շուած սխալն է: — Հ. 13. «Գեկ ասպ անուն»
= ὄνομα δὲ Κάσπιν. Յունարէն δὲ շաղկապը
անուան մաս համարած է թարգմանիչը: —
Հ. 24. «Զամենսին զնոսս ողջս բովանդակս»
փոխական միոյ գլխոյս իմոյ ի ձեզ արձակեցից»,
վը թուի ինձ թէ Հայը յուն. ἀλαγθῆναι
բառին մէջ տեսած է ὄλος (= ողջ բովանդակ)
միջդեռ հեղինակը կ'ըսէ. «Ամենեւին իսկ
անողք գտանիցին ի նոսս, եթէ մեռայց»,
յուն. καὶ τοὺτους ἀλογηθῆναι συμβήσεται, εἰ
ἀποθάνοι. — Հ. 27. «Հռովսաղեցիք բա-
ղուք»: Յատուկ անուն կարծած է յուն. νεα-
ροὶք: Յատուկ անուն կարծած է յուն. νεα-
ροὶք... ῥωμαῖοι = երիտասարդք կորովիք:
— Հ. 38. «Սողոմ», Հայը εἰς նախադրու-
թեան վերջին բաղաձայնը կցած է անմիջապէս
յաջորդող Ὀμολλαν անուն. իսկ Սողոմ ձեւը
կրնայ թէ թարգմանիչն եւ թէ գրչագիրներու
գերդասութեան կամ անմտադրութեան ըն-
ծայրելի: — Հ. 39. «Գային ընդ կողմն
Հրէաստանի», յուն. ἡλθον οἱ περὶ τὸν Ἰούδαν
= «որ շուրջ զԵրուսաղիմ էին»: Ἰούδα եւ Ἰου-
δαία անուններուն նմանութիւնը եւ ἐπὶ տար-
բերակը (19, 62, 64, 93, ald) փխ. περὶ
կրնան շփոթութեան պատճառ եղած ըլլալ: —
Հ. 43. «Քաջութեամբ խորհրդով», յուն.
κατ' ἀνδρόλογίαν. Հայը շատ անյաջող ստու-
գարանած է. ἀνδρία = քաջութիւն + λόγος
= խորհուրդ. փխ. առն առն, viritim:

ԺԳ, 1. «Գէպ եղեւ առ ժամանա-
կաւքն Յուդայ», յուն. προσέπεσε τοῖς περὶ
τὸν Ἰούδαν = Լու եղեւ առ Յուդայեանս:
Սխալը շատ դիւրաւ կը մեկնուի. προσπίπτειν
= 1. Գէպ լինել. 2. Լու լինել. իսկ περὶ
հայցականով կը ցուցնէ նաեւ անորոշ ժամա-

նակ. հմմտ. *περί τὰ Μηδικά*, Thuc. 3, 89. — 2. 8. “Ուր հուրն սրբութեան կայր եւ ածիւնն” փիւ. “որոյ հուրն սուրբ էր եւ ածիւնն” յուն. *οὐ τὸ πῦρ ἄγρον ἦν καὶ ἡ σπόδος*. Հայն հոս ալ բազմիմաստ բառերու զոհ եղած է. *οὐ* = ուր, որոյ. *ἦν* = էր, կայր: — 2. 22. “Դաշնս կռէր, եւ յառնուլ առնոյր զամուրսն”: Ընշուշտ չգիտնալով որ յուն. *δεδίαν* *ἔδωκεν*, *ἔλαβεν* = “ետ զաջն եւ էառ” բացատրութիւն մըն է անբաժան “դաշնի կռել” իմաստով: Կ’անջատէ *ἔλαβεν* եւ այսու ինքնահնարու հակապատմական իրողութեան մը կը յանգի: ԺԴ, 1. “Դէպ եղեւ” յուն. *προέπεσε*, հմմտ. ԺԳ, 1. — Եունարէն բառն սխալ թարգմանելով նաեւ անոր անուղղակի ինքիրը՝ *τοῖς* *περί τὸν Ἰούδαν* բռնորովին այլափոխած է. “ի վերայ երբայցեւոց” փիւ. “Լու եղեւ առ Եռագայեանս”: — “Ընդ երեքքաշաբեան նաւահանգիստ” թարգմանութիւն յուն. *ἀντιπάλων ἀφασίαν* = “վան յանկարծակի խռովութեան պատճառելոյ ի թշնամեացն” Եուն. *ἀντι + πάλων* մեկնած է Հայը՝ “որ ընդդէմ թշնամեաց կռուին” = “նիդակակից, միջդեռ բարդութեան իմաստն է “որ ընդդէմ մեր կռուին” = թշնամի: Իսկ անգգաստութիւնն, որ ուղղելի է անգգայութիւն (այսպէս ունի *α*), չափազանց ստրկօրէն կը ներկայանացնէ “*ἀφασίαν*” = անխօս, անգգայ, շփոթութիւն, խռովութիւն: — 2. 19. “Տալ եւ առնուլ եւ կռել դաշնս” Եունաձեռ *οὐδ*, հմմտ. ԺԳ, 22: — 2. 23. “Զայն որ զխառնիճաղանճ զաւրն յինքն կուտեալ էր” նմանողութիւն յունարէն բաժնուած յօդին. *τοὺς δὲ συναχθέντας ἀγελαίους ὄχλους*: — 2. 23. “Հաստատեաց” յուն. *εὐστάθησεν* = “բարւոք կայր” կը կարգայ *ἑστάθησεν*. — 2. 25. “Ընտանեցաւ” (ընդ նիկանովայ). յուն. *ἐκοινωνήσε βίου*. Կը կարծեմ որ Հայն այսպէս տրամաբանած է. “բաժանորդ լինէր կենաց (նիկանովայ) Եռագայ” = ընտանեկայր փիւ. “վայելէր կենաւք”: — 2. 30. “Հաստատեալ ընդ իրեարս (ab միմեանս) շփոթեաց” փիւ. “ոչ սակաւս յիւրոցն հաւաքեաց”: Եուն. *συστρέφω* = 1. շփոթեմ, խռովեմ. 2. Հաւաքեմ: — 2. 38. “Զի յառաջ (boZn յա-

ռաջին) ժամանակի անդ զանխառն զանապական աւրէնս՝ աւրինադիր լինէր Հրէութեան” յուն. “*ἦν γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις τῆς ἀμειξίας* *χρίσιν εἰς ἐνηνεγμένους ἰουδαϊσμοῦ*” Կնճառս յունարանութիւն մըն է, զոր Հայն ի զուր աշխատած է լուծել. *τῆς ἀμειξίας* սեռականը (*genetivus qualitatis*) բաժնելով *χρόνοις* է կը լծէ *χρίσιν* (զանխառն աւրէնս), եւ զայն *εἰς + φέρω*ի հետ կը թարգմանէ. աւրինադիր լինէր. փիւ. “Զի յառաջին ժամանակն անկմանն (անմիաբանութեանն) ձեռն եղեալ էր պաշտպանել հրէութեան” — 2. 44. “Եր զսուսերն եւ չոգաւ զիւրօվին” Դուրեան, էջ 251 կը դիտէ. “Սխալ թարգմանութիւն” յուն. “անկաւ ի միջի անդ ի դատարկ տեղերն” Հաւանաբար շփոթութիւն իմաստից, զի *κενέων* = 1. պարապ տեղ. 2. անկուշտ, կող: Աւելցնելք միայն, որ աւելի ուղղակիորէ ըլլար. “անկաւ ի մէջ անդ ի դատարկ տեղին” — 2. 46. “Զնոյն հատուցուց” հատուցըր դու նմա” յուն. “*ταῦτα αὐτῷ πάλιν ἀποδοῦναι*” Դուրեան, էջ 251. “Զհ հասկցուած. ուղղելի” “զսոյնս (= զաղիս իմ)” հատուցըր դու ինձ: Հայն մտադիր չէ եղած որ խօսքն անուղղակի է եւ *αὐτῷ* առաջին դէմքը կը յարաբերէ:

ԺԵ, 2. “Մի այդպէս... կատարեմ զկամս քո” յուն. “*μηδამῶς ὅτως... ἀπολέσῃς*” = մի այդպէս սպանցես զմեզ” Զփոթութիւն *ἀπολέσῃς*ի (*ἀπόλλυμι*) եւ *ἀποτελέσῃς*ի (կատարել): — 2. 20. “Այլ իրրեւ կողմանք զաւրացն երկոցունց ի միմեանս” փիւ. “*ἵρρεւ գունդք* *թշնամեացն* առ միմեանս գային” Եուն. “*καὶ ἥδη*” 2. 26. համարէն կը ճշդուի, ուր Հրեայք եւ թշնամիք (կողմանք զորացն երկոցունց) չէ որ “ի միմեանս հասանն” այլ *թշնամիներով* զուկն: — 2. 33. “Զանմոռութեան բաւարարեալ” յուն. *τὰ δὲ ἐπιχειρά* *τῆς ἀνοίας*. Այլաբանօրէն կիրարկուած այս բառերուն ստրկական թարգմանութիւնը կ’ընծայէ Հայը փիւ. “զվարձս անիրաւութեանն” — Եունարէն ընագրի մը նպաստաւոր ապակազնել այնպիսի ընթերցումներով, որոնք ստորի կամ լատին աղբիւր մատնանշելն վան զի հայերէն թարգմանութեան մէջ ոչ մէկ առեղծուածային կամ սխալ ընթերցում Ասորի կամ Լատին նախաբանագրով կը մեկնուի:

իսկ բնագրաբնական տեսակետէ չափազանց
դոյզն կռուան կը մատուցանէ Հայը, զինքն
Ասորոյն եւ Լատինին հետ աղբորսի մէջ դնելու:
Կան, այո, տեղիքներ ուր թէ Հայը եւ թէ
Ասորին միեւնոյն կերպով հասկցած ու թարգ-
մանած են իրենց յունարէն երկդիմի բնագիրը:
Այսպէս, Ա, 18. ἄγειν... τὸν καθαρισμόν τοῦ
ἱεροῦ կը թարգմանեն Հայ եւ Ասորի. «Սրբել
էրօս» կը թարգմանեն Հայ եւ Ասորի. «Սրբել
զտաճարն», որ յինքեան ճիշդ է (Հմմտ. La-
queur R. Kritische Untersuchungen zum
2. Makkabäerbuche 1904, էջ 56—57), բայց
տեղւոյն աւելի համաձայն իմաստն է. «կատա-
րել զտաւն սրբութեան տաճարին», — Ա, 34.
ἱερὸν ἐποίησε = Հայ եւ Ասորի. «տաճար
շինեցին», — Դ, 13. ուր թէ Հայը եւ թէ
Ասորին «Եռանդ» գաղափարին կը ձուլեն՝ ἀχμὴ
τῆς... καὶ πρόσβασις, — Թ, 29. παραχομίζετο
= Հայ. «առեալ տանէր», Ասորի. «առնոյր
զի տարցէ ընդ իւր», Բայց այս եւ նման քանի
մը տեղիքներ արդէն առանց բռնազբօսութեան
յունարէն աղբիւրի կ'առաջնորդեն զմեզ, նմա-
նապէս երբ Հայը Վուլգատայի հետ Ա, 21. «Բա-
հանայ», կը թարգմանէ, չի նշանակեր որ Վուլ-
գատայ ունի առջեւ. երկուքն ալ յունարէնով
կը մեկնուին: Իսկ երբ Հայը, Ասորին եւ Վուլ-
գատայ Դ, 45. Ը, 20. ԺԲ, 39 իրարու կը
համաձայնին հակառակ մեր ձեռքը հասած յու-
նարէն բոլոր ձեռագիրներու, ոչինչ ընդդէմ է,
որ առանց երեքին մէջ փոփոխակի կախում
հռչակելու, ընդունինք հասարակաց ընթեր-
ցուածները պարունակող յունարէն օրինակին
կորուստը: Մեր ապացոյցները հերքելու կամ
մեր հանած եզրակացութիւնը՝ Ասորոյն կամ
Լատինին նպաստաւոր կերպով եղանակաւորելու
համար հարկ էր նոյնքան թուով ընթեր-
ցուածներ մէջ բերել, որոնք Հայուն եւ՝ կամ
Ասորոյն կամ Վուլգատայի մէջ միայն գտնուին:
Արդ մէկ տեղիք (Դ, 8. Հայ եւ Ասորի զանց
կ'առնուն ծὲ ἐντεῦξεν) միայն Ասորոյն, երկու
տեղիք ալ (Ժ, 18. «ոմանք» Վուլգ. quidam.
Թու. οὐκ ἐλάττων τῶν ἐννοχισχίλων = ոչ
նուազ քան զինն հազար: — ԺԳ, 4. Վուլգ.
Էւ Հայ զանց կ'առնուն՝ ἀγαγόντες αὐτὸν εἰς
Βέροιαν = ածեալ զնա ի Բերոյա) միայն
Վուլգատայի հետ հասարակաց ունի Հայը:
Գուցէ հոս առարկուի Ծուրարցիք, Շմաւոն անուն-
ներու ասորաձեւ կիրարկումը: Բայց երբ մտա-
ծենք, որ Ս. Գրքի անունները ազգին մէջ ա-
սորական ձեւով մուտ գտած էին ի հնուց, երբ
Ս. Գրքի ընթերցուածները ասորերէն կը կատա-

րուէին, պիտի չզարմանանք որ Հայ թարգմա-
նիչը յունարէն բնագիր ունենալով հանդերձ
իւր առջեւ՝ անուններու ընդհանրացած ձեւերն
ալ երբեմն գործածէ:

Այսպէս ուրեմն հակառակ-ապացոյցներու
գրեթէ բացարձակ պակասութեամբ մեր ապա-
ցոյցներուն ոյժը կը կրկնապատկուի: Բաց աստի
կրնայինք բնագրաբնական համեմատութիւն-
ներու անծայր տողանով մը գրականօրէն զգալի
ընել Հայուն անաղբրս անկասութիւնը թէ
Ասորիէն եւ թէ Լատինէն, բայց հայերէն բնա-
գրին ոչ լուսաբանութեան եւ ոչ ալ սրբա-
գրութեան ծառայող աւելորդ ծանրաբեռնում
պիտի ըլլար ուսումնասիրութեանս, քանի որ
մեր պաշտպանած կարծիքը առանց անոր ալ
անասան ամրութիւն ունի:

Հ. Ս. ԿՈՅՆՍ

(Հարմարեալ)

ԿԻՐԱԿՈՍ ԳԱՆՁԱԿԵԳԻՆ

2.

Պատմագրութիւնը:

Կիրակոս Գանձակեցին չէ ունեցած գրա-
կան այն ընդարձակ գործունէութիւնը, զոր իւր
վարդապետը Յովհ. Վանական եւ իւր աշակեր-
տակիցը՝ Վարդան Արեւելցին մշակեցին: Չյիշե-
լով այն թղթակցութիւնները, զորոնք այլ եւ
այլ առիթներու մէջ զանազան անձնաւորու-
թիւններու ուղղած է, իւր գրաւոր միակ աշխա-
տութիւնը կը կազմէ Հայոց պատմութիւնը, որուն
երկար տարիներ կը նուիրէ:

Այն դարը, որուն մէջ Կիրակոս կ'ապրէր,
պատմական դարաշրջան մըն էր, Արեւելք տեղի
կ'ունենային անօրինակ դէպքեր, թաթարական
ասպատակութիւնները սկիզբ առած էին, տերու-
թիւններ աճիւնի վրայ կը նստէին...: Իրողու-
թիւններ, որոնք չէին կրնար մոռացութեան

1 Հմմտ. իւր Պատմութիւնը, էջ 184: Վարդան երգ-
երգոցի մեկնութեան ընծայականին մէջ կը գրէ թէ իւր
ընկերակիցն իրեն հրամայած է «Ի գիրս շատ», որ Սողոմոնի
այս խորհրդաւոր գրքին մեկնութիւնը յօրինէ: Հմմտ. Հանգ.
Լմս, 1922, էջ 92: